Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Centrum för naturvägledning (CNV)

Metodhandledning

Tankelistning i naturum

© Centrum för naturvägledning, 2017

Projektledare: Anders Arnell
Författare: Anders Arnell & Eva Sandberg
Layout: Anni Hoffrén

Tryckt: Repro, SLU Service 2017

ISBN: 978-91-85735-48-8
eISBN: 978-91-85735-49-5

Omslagsbild: Naturum Fjärås Bräcka
Foto: Anders Arnell, CNV

Bilder i inlaga: Naturum Kullaberg (s. 12ö), Sofia Wennberg (s. 13), Pixabay/CCO Public Domain (s. 18v), Rickard Johansson (s.19). Övriga bilder: Centrum för naturvägledning.

Centrum för naturvägledning, CNV
Postadress Box 7012 750 07 Uppsala
Besöksadress Ulls väg 27
Leveransadress Ulls gränd 1
Telefon 018-67 10 00 vxl
cnv@slu.se
www.cnv.nu

Metodhandledning

Tankelistning i naturum

Vad tänker du? Tankelistning som stöd för reflektion och utveckling 3

Välj aktivitet och planera för tankelistning 6

Formulera syfte, tema och önskade tankar 7

Samla besökarnas tankar! 10

Sammanställ, sortera och värdera resultaten 14

Reflektera mera! 16

Två exempel 18

Litteratur 20

”Det finns mycket vi kan ta med oss [från tankelistningen] och ha i åtanke under det fortsatta arbetet med utformningen av vår nya utställning.”

”Man lär sig alltid av svar från andra människor med nya infallsvinklar.”

”Det är detta vi behöver visa på: att vi på något sätt gör skillnad och påverkar människor.”

CITAT FRÅN NATURUM

Vad tänker du? Tankelistning som stöd för reflektion och utveckling

När vi läst en bok vi tycker riktigt mycket om, sett en film som berörde oss eller besökt ett naturum med en fantastisk utställning är vi ofta uppfyllda av tankar om det vi nyss upplevt. Vi vet också att nästan alla som besökt ett naturum är positiva och tycker det är trevligt och intressant. Men vad är det som gör dem nöjda? För att ta reda på det måste vi lyssna på våra besökare. Om nio av tio är positiva för att de tyckte utställningen var fin, byggnaden cool och kaffet gott är det trevligt. Men om nio av tio säger att naturum inspirerat dem att besöka omgivande natur eller engagera sig i naturvård, har vi kommit närmare våra mål[1].

Tankelistning är en metod för kvalitativ utvärdering som strävar efter att ringa in vad besökare tänker efter att de besökt exempelvis ett naturum. Metoden är särskilt intressant för att ta reda på om besökarna blivit berörda eller fått aha-upplevelser av något slag. Samtidigt ger tankelistning ett värdefullt underlag för egen reflektion. Metoden är hämtad från boken *Interpretation—Making a Difference on Purpose* (Ham 2013). Den har sedan utvecklats vidare av naturum i samarbete med Centrum för naturvägledning för att kunna tillämpas som del i naturums vardagliga arbete.

Tankelistningsmetoden utgår från idén att det allra viktigaste i vår kommunikation är att utmana (stimulera, provocera) våra besökare att själva tänka och reflektera över det vi vill uppnå eller lyfta fram med vår naturvägledning. Tankelistning handlar om att på ett så effektivt sätt som möjligt ringa in hur besökarnas tankar ”ser ut” – alltså få en aning om vilka tankar mötet med naturum väcker, och att i nästa steg reflektera över vad det betyder för planering och utformning av naturvägledningen.

1 Naturums uppdrag enligt nationella riktlinjer är i sammandrag att: väcka människors intresse för naturen; på ett inspirerande sätt bidra till ökad kunskap om natur, naturvård och människors påverkan på naturen; fungera som en port till naturen i allmänhet och ett visst naturområde i synnerhet (*Riktlinjer för naturum*, kapitel 2).

Det gäller att ställa en fråga vad besökaren tänker kring vad hen nyss upplevt, lyssna och få till en samtalston i mötet. Vi frågar inte om vad besökaren *tycker* om utställningen eller aktiviteten, utan vad personen *tänker på* i relation till den. Vissa kan åtminstone inledningsvis tycka det är en konstig fråga, men det beror också på att man har större vana vid traditionella enkät- eller kunskapsfrågor. Andra delar direkt med glädje med sig av sina reflektioner.

De tankar besökarna delar med sig av kan du använda för att bättre förstå vad som händer när de möter din naturvägledning i guidningar, utställningar eller på andra sätt. Svaren sorteras i kategorier som ger underlag för att jämföra med de svar du förväntat dig. Resultatet kan användas för fördjupad förståelse och utveckling.

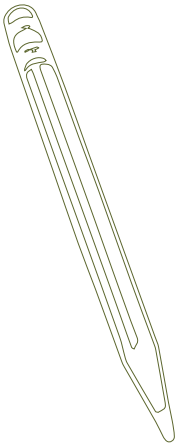

CHECKLISTA

1. Välj aktivitet och planera för tankelistning.

2. Formulera syfte och tema med aktiviteten, samt önskade tankar.

3. Samla besökarnas tankar, helst genom intervjuer. Anteckna direkt.

4. Sammanställ, sortera och värdera resultaten.

5. Reflektera tillsammans över resultatet.

Välj aktivitet och planera för tankelistning

Välj en eller flera naturvägledningsaktiviteter som ni vill veta mer om. Det kan vara basutställning, tillfälliga utställningar, guidningar, naturstigar, temadagar, programkvällar eller annat. Välj en aktivitet som ni själva har möjlighet att påverka i framtiden.

Planera när, hur och hur många gånger under säsongen som tankelistning ska genomföras. Prata med alla som ska vara involverade i arbetet. Bestäm en strategi för hur ni ska få ihop tillräckligt med intervjuer/samtal och hur urvalet av besökare ska gå till. Det kan till exempel handla om att välja dagar med någon välbesökt aktivitet, att prioritera tillfällen med särskilt god bemanning, att välja ut var tionde besökare vissa veckodagar eller att försöka intervjua så många som möjligt en dag i månaden.

För att utvärdera och reflektera kring naturums uppdrag i stort är det bra om urvalet av besökare görs så slumpmässigt eller representativt som möjligt. Notera i varje fall hur urvalet gått till. Reflektioner från särskilt kunniga besökare eller speciella grupper kan också ge värdefull information.

Tankelistning kan användas helt för internt bruk eller rapporteras vidare. Vart man rapporterar beror på sammanhanget. Exempel på mottagare kan vara huvudman, samarbetspartners, Naturvårdsverket och Centrum för naturvägledning.

Formulera syfte, tema och önskade tankar

Fundera över och skriv ned vad ni vill uppnå med den aktivitet som besökaren tar del av. Vad är det övergripande **syftet** med aktiviteten?

Besökarnas tankar kan jämföras med det **tema** man valt för naturvägledningen. Temat är den huvudidé eller röda tråd man bygger naturvägledningen kring. Tankelistning ger en indikation på hur väl naturvägledningen lyckas stimulera till reflektioner och aha-upplevelser kring det valda temat. Med ett ämne som till exempel ”Östersjön”, kan temat vara: ”Östersjön är ett känsligt innanhav med känd och okänd mångfald som är i akut behov av bevarandeåtgärder. Ditt engagemang behövs i det arbetet.”

I det stora hela kan tankelistning också bidra till kunskap om hur väl verksamheten bidrar till naturums övergripande uppdrag (se sidan 3).

Formulera **önskade tankar** – de tankar ni skulle vilja att besökarna uttrycker efter att de deltagit i en aktivitet, besökt en naturstig eller en utställning. Gör dessa så konkreta som möjligt. Om man samlar tankar även från barn, kan det vara intressant att formulera särskilda önsketankar för dem.

En annan möjlighet är att ta fram önsketankar för olika besökargrupper, förutsatt att man kan kategorisera besökarna på något sätt. Naturum Ottenby delade vid tankelistning in sina besökare i ”Den vane fågelskådaren”, ”Förstagångsbesökaren”, ”Den återkommande besökaren” och ”Semesterfirarfamiljen”.

Med ett ämne som till exempel ”Östersjön”, kan temat vara: ”Östersjön är ett känsligt innanhav med känd och okänd mångfald som är i akut behov av bevarandeåtgärder. Ditt engagemang behövs i det arbetet.”

NÅGRA EXEMPEL PÅ HUR ÖNSKETANKAR KAN FORMULERAS:

Det var intressant det här med naturvård.
Tänk att det är bra att det är stökigt i naturen,
att växt- och djurliv blir rikare då.

Jag vill hjälpa till att vårda ängar. Jag ska komma tillbaka
och delta i kursen om hur man slår med lie!

Så bra med all information jag fick i naturum.
Nu vill jag uppleva det där vattenfallet jag läste om.

NATURUM SÖDERÅSEN FORMULERADE DESSA ÖNSKETANKAR FÖR EN UTSTÄLLNING OM POLLINERING OCH EKOSYSTEMTJÄNSTER:

Tänk att bina besöker fem miljoner blommor för en burk honung –
det är otroligt mycket!

Jag vill bygga insektsholkar med min skolklass och berätta om pollinering.

Tänk om vi människor skulle vara tvungna att pollinera allt.
Vad det skulle kosta! Vi måste vara rädda om våra pollinatörer.

Fjärilar i trädgården vill man ju ha! Vad skönt att kunna
få det genom att vara slö och inte rensa bort alla nässlor.
Det ska jag berätta för grannarna.

← VATTENSKOLAN VID NATURUM VÄSTERVIK.

Samla besökarnas tankar!

Efter att ha bestämt hur urvalet av besökare ska ske (steg 1) är det dags att börja samla tankar. Det är bra att i så stor utsträckning som möjligt intervjua personer enskilt, då detta sannolikt ger mer personliga och öppna svar.

Ställ frågan eller frågorna muntligt med inspelning av samtalet (efter att man frågat om det är ok) eller med anteckningar direkt efteråt.

Poängtera det enkla: att det bara handlar om en fråga, att det inte är någon omfattande enkät eller kunskapstest samt att besökarnas tankar är till nytta för att utveckla verksamheten.

Genom att integrera frågan eller frågorna i samband med spontana samtal kan det vara lättare att få besökaren att dela med sig av sina tankar. En fördel med det kan vara att tankarna påverkas mindre av intervjusituationen. En nackdel är att urvalet kommer att ha viss slagsida åt de mer intresserade besökarna.

Grundfrågan i tankelistning är: ”Vad tänker du på efter att ha besökt den här platsen/utställningen (deltagit i den här guidade turen, osv)?”, eller liknande ”Vilka tankar tar du med dig…”.

I ETT SAMTAL MED BESÖKAREN KAN DET TILL EXEMPEL LÅTA SÅ HÄR:

Hej! får jag störa en kort stund? Vi gör en undersökning med besökare om våra utställningar (guidningar, naturstigar osv).

Jag skulle vilja ställa en fråga till dig om det går bra.

Du har gått runt och tittat i utställningen (varit med på den här guidningen, osv) och jag skulle vilja veta vad du tänker nu kring det du sett/varit med om.

Det finns inget rätt eller fel – vi är intresserade av just dina tankar.

EN MÖJLIG FÖLJDFRÅGA OM DET ÄR TRÖGT ATT FÅ IGÅNG SAMTALET:

Vad skulle du berätta för en vän/när du kommer hem om din upplevelse här idag?

Som ett alternativ kan du samla in skriftliga svar på en förtryckt tankelistningsfråga, antingen genom att dela ut ett blad där deltagaren får skriva ned sina tankar, eller erbjuda möjlighet att delge sina tankar i en gästdator. Nackdelen är att du då missar det möte med besökaren som ett samtal ger.

En tänkbar variant är att både arbeta med korta intervjuer och erbjuda besökare att sätta sig med papper, penna och kaffe för att få mer utvecklade svar.

Om ni är intresserade av mer information om besökarna, kan ni till exempel notera kön, ungefärlig ålder, sällskap, besökets syfte, om de är nya eller återkommande besökare, eller andra uppgifter hos den som intervjuas.

När du talar med barn, försök att få igång ett samtal med barnet och undvik att deras vuxna fyller på för mycket. Det hindrar inte att svar från barn och vuxna tillsammans också är av värde.

EXEMPEL FRÅN NATURUM VINDELFJÄLLEN AMMARNÄS:

Har du tid att hjälpa oss med en sak?

Vi samlar våra besökares tankar efter ett besök i utställningen.

Det är inget märkvärdigt, man ska bara skriva ned vad man tänker när man gått i utställningen.

Det är inget kunskapstest. Om du vill bjuder vi på kaffe medan du skriver som tack för hjälpen.

Att samla tankar i olika sammanhang

UTSTÄLLNINGAR

Här är det oftast lämpligt att fånga in besökare som är på väg att avsluta sitt besök och har en färsk upplevelse av utställningen.

STIGAR

Tankelistning efter en vandring längs en självguidande stig kan göras antingen genom att regelbundet avsätta tid för att möta besökare när de kommer från stigen, eller placera en låda med tankelistningslappen vid stigens slut.

GUIDNING

Då ni är på väg åter, efter själva guidningen, kan man gå tillsammans med några av deltagarna (var och en för sig) och ställa frågan till dem. Kan några stanna kvar några minuter för en kort intervju om vad de upplevt? Om det hela avslutas med fika eller lunch kan man fråga om det går bra att ställa en fråga till var och en (eller så många man hinner) då. Vid återkommande guidningar är det intressant att fråga ett par deltagare varje gång, då har man snart ett bra underlag för reflektion kring den aktiviteten.

Ett alternativ kan vara att dela ut en lapp mot slutet av guidningen, där deltagarna får skriva ned sina reflektioner utifrån den enkla tankelistningsfrågan.

ÖVERST TILL VÄNSTER: NATURUM KULLABERG.
NEDERST TILL VÄNSTER: FJÄRILSSTIGEN UPPSALA.
TILL HÖGER: NATURUM VÄNERSKÄRGÅRDEN.

Sammanställ, sortera och värdera resultaten

Gör sammanställningen så snart som möjligt. Observera att det i varje intervjusvar kan finnas mer än en tanke – det är tankarna som ska sammanställas, inte intervjusvaren i sin helhet. Men citera gärna ordagrant om möjligt.

Svaren grupperas i kategorier utifrån deras karaktär. Följande kategorier fungerar bra som grund:

FINT Allmänt recenserande omdömen och kommentarer om naturum, utställning, guidning osv. Tankar om utformning och allmän kvalitet. ”Det var fint/intressant/välgjort” (eller motsvarande negativ kommentar).

FAKTA Tankar om fakta hämtade från utställning eller aktivitet, kunskap man tagit till sig – såsom skillnaden mellan en horst och en ås eller hur mycket ett havsörnsbo väger.

SAMMANHANG OCH HELHETER Tankar som rör sig kring varför naturen ser ut som den gör på platsen idag och hur det kan komma att se ut i framtiden. Tankar kring hur människan påverkar naturen.

NATURBESÖK OCH INTRESSE Man reflekterar över egna upplevelser och sitt eget naturintresse, och/eller har blivit stimulerad att besöka natur(områden) eller andra naturum.

AKTIVITET Besöket eller aktiviteten har lett till att man vill göra något, som att slå ängar, bli medlem i någon förening eller arbeta för en naturskola i kommunen.

ANNAT Fyll på med egna kategorier. Vid tidigare tankelistning har en del naturum använt till exempel Pedagogik, Barnvänlighet och Filosofiska tankar.

Alla tankar som samlas in ska sedan värderas. Alla svar är intressanta.

Notera för varje listad tanke om den:

STÄMMER ÖVERENS MED DINA ÖNSKETANKAR

FALLER INOM ELLER UTANFÖR DIN SÅ KALLADE TOLERANSZON

Toleranszonen är inte enbart kopplad till de teman eller önsketankar du haft i förväg. Alla tankar som får dig att reagera: ”Det var roligt/bra/positivt att hen tänkte så” hamnar inom toleranszonen. De tankar som inte känns bra eller som visar att besökaren inte fångat upp den innebörd du avsåg, hamnar utanför zonen.

Observera att en tanke som hamnar utanför toleranszonen är lika värdefull som den som ligger mycket nära dina önsketankar. Även om de inte berör önsketankar eller teman, kan besökarnas tankar hjälpa dig upptäcka nya intressanta tolkningar av det du berättar och bidra till att du förstår mer om hur besökarna tänker.

NATURUM TÅKERN - TLLGÄNGLIGT, INSPIRERANDE OCH VÄLKOMNANDE, LIKSOM ALLA NATURUM!

Reflektera mera!

Titta på fördelningen av tankar mellan kategorierna ovan, eller de du bestämt. Vilka kategorier är vanligast, och varför? Skulle du önska fler svar i någon svarskategori?

Vad har du lärt dig av de tankar som samlats in? Hur väl har de motsvarat dina förväntningar? Vad nytt har ni tillsammans fångat upp från besökarna? Vad tar ni med er framåt för utvecklingen av naturums verksamhet?

Tidigare arbete med tankelistning visar att många svar hamnar inom kategorierna ”Fint” eller ”Fakta”. Mot bakgrund av huvudidén att se om naturvägledningen stimulerar till reflektion och aha-upplevelser kring temat, kan ett mål vara att över tid öka andelen svar inom kategorier som ”Sammanhang” och ”Aktivitet”. Hur kan naturvägledningen göras mer tankeväckande? Hur kan naturum bidra mer till besökarnas aha-upplevelser?

Ett sätt att planera naturvägledning för att göra den mer tematisk och tankeväckande är att använda **TORG-MODELLEN**[2]:

TEMATISK: naturvägledningen ska följa en röd tråd (se mer ovan).

ORGANISERAD: det ska vara lätt att följa resonemanget i naturvägledningen.

RELEVANT: naturvägledningen knyter an till besökarens vardag och intressen.

GIVANDE: naturvägledningen väcker intresse och engagerar besökaren.

Tankelistning stimulerar reflektion hos både besökare och personal. Redan att ställa frågan och få igång ett samtal med besökarna kan leda till nya insikter och funderingar. Såväl i formuleringen av önsketankar och teman som vid genomgången av insamlade tankar finns tillfällen till gemensam

2 Enligt Ham, 2013, *Interpretation—Making a Difference on Purpose*.

reflektion. Man kan även involvera eventuella samarbetspartners. Resultatet kan användas för planering av kommande verksamhet, utveckling av teman, idéer för nya utställningar med mera. Rapportera vidare om det behövs (se sidan 6).

När ni använder resultaten av tankelistning i utveckling av verksamheten, kan ni till exempel ta fasta på vad som tycks ha gjort starkast intryck på besökarna eller vad som inte tycks väcka några särskilda tankar. Diskutera gemensamt vad som kan göras för att ge fler oväntade insikter och skapa grund för mer intresse och engagemang. Kanske det handlar om ökad interaktivitet och deltagarmedverkan? Hämta tips och idéer från varandra – andra naturum är en självklar inspirationskälla.

”Att ta del av besökarnas tankar underlättar fortsatt arbete med verksamheten och därmed arbetet med att öka antalet responser inom toleranszonen”.

”Vi behöver eventuellt arbeta med mer ’provokation’ för att fler besökare ska hamna i kategorin ’naturbesök/ intresse’”.

CITAT FRÅN NATURUM

Två exempel

VÅRA VILDA OCH TAMA BIN, NATURUM VÄSTERVIK

Man 43 år: "Trevligt det ni gör med guidning, det ger sådant mervärde mot bara en utställning" (kategori Fint).

Kvinna 35 år: "Vi måste hjälpa bina överleva, vi vill ju även fortsättningsvis kunna äta jordgubbar" (kategori Sammanhang).

Barn 10 år: "Jag ska bygga bihotell och använda grenar från marken i skogen" (kategori Aktivitet).

Barn 7 år: "Jag skulle inte vilja bli återfödd som drönare och inte bli insläppt i kupan på hösten" (kategori Fakta).

BASUTSTÄLLNING, NATURUM OTTENBY

Kvinna ca 55 år: ”Jag tänker på fåglarna. På deras liv och tillvaro. Det är framförallt för fåglarna som många åker hit tror jag. Det var mycket spännande ljud och bilder. En väldigt fin utställning! Jag blev överraskad av att det var gratis faktiskt eftersom utställningen var så fin”. (kategori Fint)

Man ca 35 med son 11 år: ”Jag tar med mig informationen om fåglarnas näbbar och klor. Det var spännande! Min son har frågat tidigare om hur ormvråkarnas fötter ser ut. Här blev det verkligen tydligt.” (kategori Fakta).

Man ca 60 år: ”Informativt både om växterna och jordbruket. Moderna jordbruksstrategin som förminskar antalet växter och djur i odlingslandskapet. Vad ska vi göra åt det?” (kategori Sammanhang och helheter).

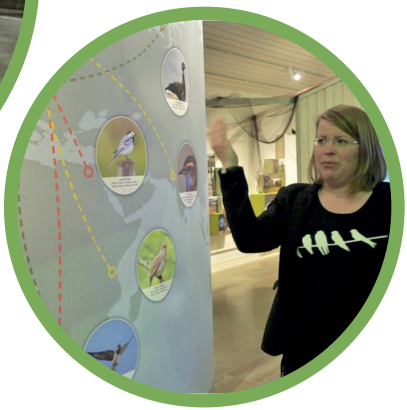

Litteratur

Centrum för naturvägledning (2014). *Besökarnas tankar – meningsskapande i naturum förstått genom listning av besökarnas tankar.* SLU, Institutionen för stad och land, rapport 3/2014.

Ham, S.H. (2013). *Interpretation—Making a Difference on Purpose*. Fulcrum Publishing, Golden, CO, USA.

Naturvårdsverket (2015). Riktlinjer för naturum. *NV rapport 6696*.

Tankelistning är en metod som utvecklats för att utvärdera naturvägledning på ett kvalitativt sätt, och som också stimulerar till reflektion både hos besökare/deltagare och utförare.

Tankelistning går till så att man ställer frågan ”Vad tänker du på efter att ha deltagit i den här guidningen/besökt den här utställningen/gått den här naturstigen?”.

Metodhandledningen riktar sig främst till naturum, men är användbar också för andra naturvägledare som är intresserade av metoder för reflektion och utveckling. Den är framtagen av Centrum för naturvägleding i samarbete med Naturvårdsverket och Sveriges naturum.

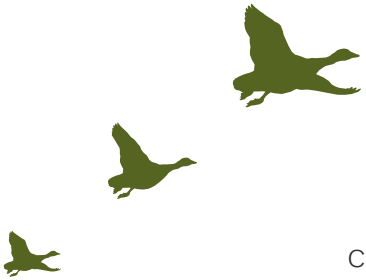

Centrum för naturvägledning
Box 7012 • 750 07 Uppsala
Besöksadress: Ulls väg 27
Leveransadress: Ulls gränd 1
Telefon: 018-67 10 00
www.cnv.nu